

OPENBAAR LICHAAM
BONAIRE

Kabinet van de Gezaghebber

Griffie ER Bonaire	
Ingek.:	MAY 24 2018
Volgnummer:	2018004986
Griffier:	Uitv.:

Aan:
De voorzitter van de Eilandsraad door
tussenkost van de griffier
Plasa Reina Wilhelmina 2
Kralendijk, Bonaire
Caribisch Nederland

Uw brief van: -
Ons nummer: - 2018004993
Datum: 18 mei 2018
Betreft: Betrouwbaar Openbaar Bestuur
Bonaire (Programma Integriteit)

Geachte Griffier,

In de openbare meningsvormende vergadering van 19 december 2017 heeft de Eilandsraad met algemene stemmen een motie aangenomen. In deze motie word ik verzocht de Eilandsraad een voorstel voor te leggen ten aanzien van de bevordering van goed en integer bestuur. Als hoeder van de integriteit zie ik het als onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om onze burgers te voorzien van een integere overheid waar zij op kunnen en mogen vertrouwen.

Op 26 maart 2018 heb ik het voorstel 'betrouwbaar openbaar bestuur Bonaire' aan de Eilandsraad gepresenteerd. Het tweejarig programma voorziet in het verbeteren van de bestuurlijke en ambtelijke integriteit op Bonaire. Op 16 april 2018 is het programma tijdens de vaste commissie toezicht en handhaving nader toegelicht door de beoogde uitvoerder, Governance & Integrity Caribbean. Met uw tussenkost is in overleg met de Eilandsraad besloten het voorstel ter besluitvorming door te sturen naar de besluitvormende vergadering van de Eilandsraad op 29 mei 2018.

Het conceptbesluit ter uitvoering van het programma Betrouwbaar Openbaar Bestuur Bonaire is onderstaand opgenomen. Het programma geeft invulling aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid en mijn specifieke rol als hoeder van de integriteit. Voor de volledigheid heb ik ook mijn memo aan de Eilandsraad van 26 maart jl. en de presentaties van 26 maart en 16 april jl. voor u bijgevoegd. Ik verzoek u deze ter kennis te brengen van de leden van de Eilandsraad en hen te verzoeken om het voorgestelde programma vast te stellen.

Hoogachtend,

De gezaghebber van Bonaire,

Dhr. E.E. Rijna

Correspondentieadres
Plasa Reina Wilhelmina | Kralendijk, Bonaire C.N.
Tel. (+599) 717-5330-8053 | Fax. (+599) 717-2824
www.bonairegov.com

Verzoeken bij beantwoording van deze brief datum, nummer en onderwerp te vermelden

VOORGESTELD BESLUIT

De gezaghebber verzoekt de eilandsraad:

1. Het integriteitsprogramma 'betrouwbaar openbaar bestuur Bonaire', bestaande uit:
  - o Een onderdeel gericht op de eilandsraad en het bestuurscollege dat voorziet in risicoprofielen voor bestuurders, workshops, een gedragscode voor eilandsraad en bestuurscollege en het aansluiten bij lopende initiatieven (bijv. het reglement van orde);
  - o en een onderdeel gericht op de ambtelijke organisatie dat voorziet in een risicoanalyse, training voor medewerkers en leidinggevenden en een gedragscode voor de medewerker;
  - o Verankering in de organisatie direct onder de gezaghebber dat voorziet in het trainen van een tweetal integriteit coördinatoren en het oprichten van een integriteitsbureau;vast te stellen.
2. In te stemmen met de aanwijzing van Governance & Integrity Caribbean als uitvoerder van het integriteitsprogramma.
3. Het bestuurscollege op te dragen hiervoor de benodigde middelen vrij te maken en te alloceren voor uitvoering van het vastgestelde programma.

2018003309

Memo | Kabinet van de Gezaghebber

Aan: De eilandsraad van Bonaire
Van: De gezaghebber van Bonaire

Datum: 26 maart 2018
Onderwerp: Betrouwbaar Openbaar Bestuur Bonaire

Geachte Leden van de Eilandsraad,

In uw openbare meningsvormende vergadering van 19 december 2017 heeft u met algemene stem een motie aangenomen. Deze motie verzoekt de gezaghebber en hoeder van de integriteit en bevordering van goed en integer bestuur, de raad een voorstel te doen om aan deze verantwoordelijkheid nader invulling te geven. Ik heb uw motie graag in ontvangst genomen. Immer met u ben ik overtuigd van de noodzaak van een betrouwbaar openbaar bestuur voor Bonaire.

De integriteit van ons als overheid en onze medewerkers is belangrijk omdat wij een belangrijke en ingrijpende rol spelen in het leven van onze burgers. Als overheid beschikken wij over bijzondere en vaak exclusieve bevoegdheden met rechtstreekse gevolgen voor het leven van onze burgers, zoals het verlenen van vergunningen, het controleren van voorschriften en het heffen van belastingen. Ook beschikt de overheid over de bevoegdheid om desnoods met dwang de naleving van wetten en verordeningen af te dwingen. En daarmee is de burger dus in sterke mate afhankelijk van ons als overheid. Tegelijkertijd is het onze verantwoordelijkheid, die van u en van mij, om te zorgen dat wij onze burgers voorzien van een integere overheid, waar zij op kunnen vertrouwen. Indien wij dat vertrouwen niet realiseren kan (de perceptie van) een niet-integere overheid ingrijpende gevolgen hebben voor Bonaire en haar burgers, voor de rechtstaat, de welvaart en de effectiviteit van het overheidshandelen, ook bij bijvoorbeeld rechtshandhaving en criminaliteitsbestrijding.

Wij hebben een belangrijke rol en een zware verantwoordelijkheid en ook daarom ben ik zeer ingenomen met uw initiatief als eilandraad en met uw motie.

Ik heb mij terdege laten informeren en mijn kabinet opdracht gegeven om in samenwerking met experts een deskundig programma op te stellen. Ook is nauw samengewerkt met BZK en heeft het ministerie ons ondersteuning aangeboden bij de implementatie van het programma waarvoor wij BZK zeer erkentelijk zijn. Naar mijn overtuiging hebben de inspanningen geleid tot een gedegen en professioneel programma dat van blijvende waarde zal blijken. Met gepaste trots presenteer ik u hier vandaag in de vergadering van vandaag dit programma.

De voorgestelde aanpak is professioneel, duurzaam en passend voor Bonaire. Het plan van aanpak integriteit is uitgewerkt voor zowel de politiek als het ambtelijk apparaat. Het programma kan direct van start als voorbereiding op de verkiezingen begin 2019. Vervolgens werkt het in 2019 door om tot een volwaardig integriteitsbureau te komen. Het integriteitsbureau stelt Bonaire in staat zelfstandig te werken aan integriteit, waar nodig samen met de eilanden in de regio. Op termijn kan dit resulteren in een gezamenlijk integriteitsbureau ACB/BES. Op deze wijze kunnen de eilanden elkaar ondersteunen bij eventuele grote integriteitsonderzoeken, met het oog op de kwetsbaarheid van de eigen integriteitscoördinator in dit soort onderzoeken. Het programma beoogt verschillende producten op te leveren over een periode van twee jaar en is afgestemd met het Ministerie van BZK.

Inhoud programma

Zoals gezegd richt het programma zich op politieke en ambtelijke integriteit. Voor de politieke integriteit zal een programma bestuurlijke integriteit worden opgesteld, met daarin workshops voor de politici waarin zij bewust worden gemaakt van hun kwetsbaarheid en actief betrokken worden bij de totstandkoming van een herziening van het reglement van orde, nieuwe gedragscode voor leden van de eilandsraad, een nieuwe gedragscode voor het bestuurscollege en een "gentle agreement" voor alle bestuurders. Daarnaast zullen de huidige en na de verkiezingen ook de nieuwe bestuurders een "risicoprofiel opmaat" ontvangen.

Het programma voor de ambtelijke integriteit omvat drie onderdelen, te weten een quickscan corruptie, integriteit en belangenverstrengeling, op basis waarvan processen gekozen worden die de komende jaren als eerste aan een risicoanalyse onderworpen worden. De vervolgstap is dan een risicoanalyse integriteit op een nader te kiezen ambtelijk proces. Deze analyse leidt tot inzicht in risico's en concrete aanbevelingen voor verbetering. Tegelijkertijd worden leidinggevend en een integriteitsfunctionaris getraind om de integriteit te managen binnen het ambtelijk apparaat.

Het programma wordt verankerd door het (on-the-job) trainen van twee medewerkers die gaan werken als integriteitscoördinator op Bonaire. Tevens zullen zij op den duur participeren in het Bureau Integriteit BES/ABC. Dit bureau vormt een overkoepelend platform waar ervaringen uitgewisseld kunnen worden en intereilandelijk ondersteund kan worden in de uitvoering van integriteitsonderzoeken.

Uitvoering

Voor de uitvoering van dit plan is expertise nodig op het gebied van integriteit, maar daarnaast ook kennis van en gevoel bij onze cultuur. Daarom ben ik voor het trekken van dit project op zoek gegaan naar lokaal gewortelde experts met voldoende internationale kennis en ervaring. Volgens mij zijn we er in geslaagd een partner te vinden die aantoonbaar over beide capaciteiten beschikt, de regio kent en die daarnaast het vertrouwen geniet van zowel BZK als potentiële toekomstige samenwerkingspartners zoals Curaçao en Aruba. Onze beoogde partner in deze, Governance & Integrity International (G&I) heeft een Caraïbische vestiging, met in de regio gewortelde en Papiaments sprekende experts die gebruik kunnen maken van de kennis en ervaring van hun internationale collega's, die vergelijkbare programma's al elders succesvol uitvoerden.

Belangrijk onderdeel van de uitvoering is de zorg voor duurzame verankering in de organisatie en daarbij het versterken van onze interne expertise. Immers: als de experts weg zijn moet het werken aan integriteit door blijven gaan. Dit laatste zal bereikt wordt door het gedurende het gehele traject "on-the-job" opleiden van twee integriteitscoördinatoren. Die opgenomen worden in een regionaal netwerk van integriteitscoördinatoren van andere eilanden, die met elkaar kennis delen, samenwerken en elkaar ook praktisch ondersteunen. Dit is efficiënt, het bevordert de professionaliteit en draagt bij aan de robuustheid en onafhankelijkheid van deze lokale coördinatoren.

Een succesvolle en professionele aanpak is van belang voor de integriteit van Bonaire. Werken aan integriteit is werken aan vertrouwen, aan de economie en aan groeiende welvaart en vooral: aan de toekomst van Bonaire.

Graag verzoek ik u in te stemmen met het gepresenteerde programma en te voorzien van de nodige middelen om het programma te kunnen uitvoeren.

In de bijlage vindt u een uitgebreide beschrijving van het programma, zoals toegelicht tijdens de eilandsraadvergadering van vandaag.

Hoogachtend,

De Gezaghebber van Bonaire
Dhr. E. E. Rijna

Bijlage | Verder werken aan de integriteit van de overheid op Bonaire

Inleiding

Integriteit is van groot belang voor alle overheden binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Hoewel in het verleden periodiek aandacht is besteed aan integriteit, is de overheid van Bonaire recent kwetsbaar gebleken op dit terrein.

In zijn hoedanigheid als hoeder van de integriteit wil de gezaghebber van Bonaire daarom op korte termijn een impuls geven aan zowel de politieke als ambtelijke integriteit op het eiland.

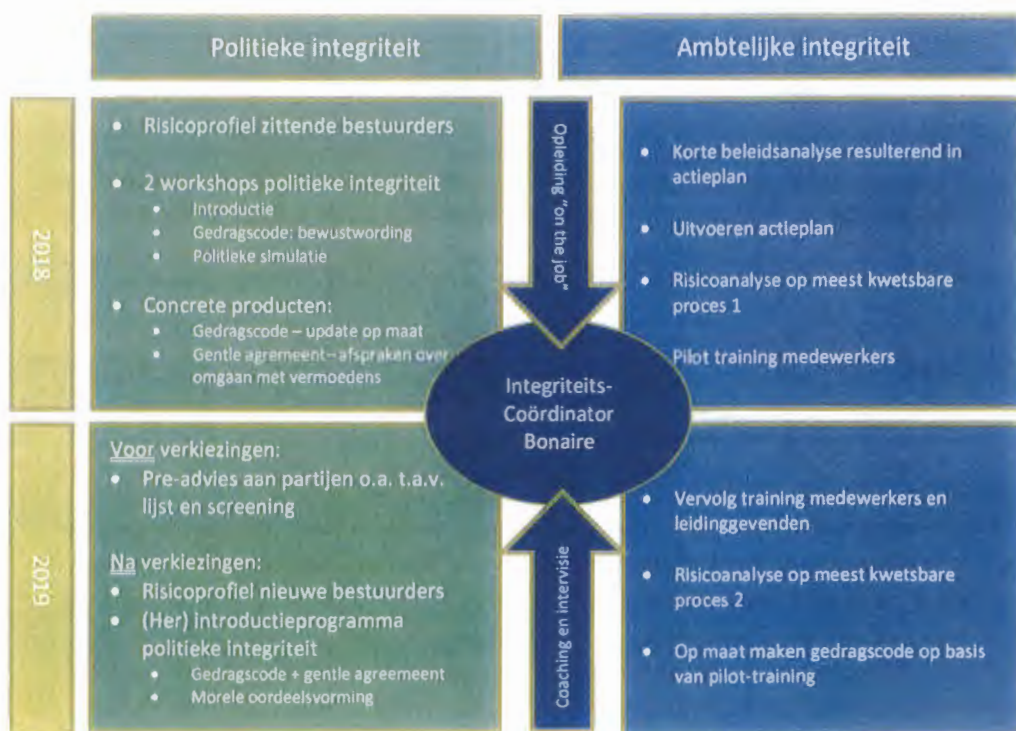
De tijd is rijp voor een programma dat de integriteit van de overheid bevordert en duurzaam verankert – passend bij de schaal en cultuur van ons eiland, gebruikmakend van internationale best practices, aansluitend bij wat er in Nederland al is ontwikkeld, maar met oog voor de specifieke Caraïbische context van Bonaire.

Perspectief

Onze ambitie daarbij is om op korte termijn te beginnen en in 2018 belangrijke stappen te zetten die ons voorbereiden op de verkiezingen van maart 2019. Bonaire richt zich daarbij eerst op de eigen overheid, maar zoekt ook aansluiting bij Nederlandse partners en vergelijkbare initiatieven in de regio. Er wordt nadrukkelijk ook een ABC of BES-brede samenwerking nagestreefd, met als mogelijk resultaat op middellange termijn de totstandkoming van een Bureau Integriteit ABC / BES.

Programma voor ambtelijke en bestuurlijke integriteit

Het programma dat we ons voorstellen start begin 2018, loopt door in 2019 en beslaat zowel de politieke arena als ons ambtelijk apparaat. Internationale en lokaal gewortelde experts trekken het programma, zorgen voor verankering in de organisatie en versterken onze interne expertise.

Politieke integriteit: de kwetsbaarheden aangepakt

Het politieke deel van het programma zoals we ons dat nu voorstellen sluit naadloos aan bij wat er de afgelopen jaren in Nederlandse gemeenten gebruikelijk is geworden op dit gebied.

In 2018 wordt met de zittende politici een risicoprofiel-gesprek gevoerd. Daarnaast wordt een op maat gemaakt, interactief en aantrekkelijk vormgegeven introductieprogramma van 3 dagdelen aangeboden voor alle politieke ambtsdragers samen. In en rondom dit programma wordt samen met hen gewerkt aan het opnieuw vormgeven van de gedragscode en het formuleren van afspraken rondom het omgaan met vermoedens van schendingen. Deze afspraken worden vastgelegd in een 'gentle agreement' zoals ook vele Nederlandse gemeenten dat inmiddels kennen.

In 2019 wordt op het bovenstaande voortgeborduurd. Voorafgaand aan de verkiezingen kunnen partijen onafhankelijk advies inwinnen, bijvoorbeeld over de samenstelling van de lijst en de pre-screening van kandidaten. Na de verkiezingen wordt van de nieuwe politici een risicoprofiel afgenomen en wordt de gedragscode op praktische wijze opnieuw onder de aandacht gebracht. In 2019 zal in de politiek van Bonaire een slag worden gemaakt met de zorgvuldigheid van de besluitvorming. In lijn met initiatieven in Nederland en elders wordt met politici gewerkt aan morele oordeelsvorming rondom hun eigen vraagstukken en dilemma's.

Ambtelijke integriteit: op naar een werkend integriteitsstelsel

Ambtelijk streven we naar een zelfstandig werkend en verankerd integriteitsstelsel in 2019. We gaan daarbij verder dan de wettelijke vereisten en sluiten aan bij best practices in Nederland, waarbij we natuurlijk onze eigen lokale accenten zetten.

Het programma start in 2018 met een korte analyse van de infrastructuur op het gebied van integriteit: wat is er al, wat ontbreekt er, wat werkt en wat werkt nog niet (samen)? Uit deze beleidsanalyse volgt een praktische stappenplan dat we snel daarna zullen uitvoeren. Hierbij valt te denken aan het verbeteren van de meldstructuur, installeren van vertrouwenspersonen en updaten van de gedragscode en integriteitsprotocollen. Samen met de top van de organisatie wordt een top-3 van kwetsbare processen vastgesteld. Op een van die processen wordt in 2018 een risicoanalyse uitgevoerd. Ten slotte vindt datzelfde jaar een pilot-training voor medewerkers en leidinggevenden plaats. In de training is aandacht voor zowel regels en handhaving als morele oordeelsvorming.

Deze trainingen, die ook weer aansluiten op de ervaringen en best practices in Nederland en elders, lopen in 2019 door. In dit jaar vindt een tweede risicoanalyse plaats. De acties in 2018 en 2019 resulteren in een op maat gemaakte verbeterde versie van de gedragscode waarin de geleerde lessen, de belangrijkste regels, de kerndilemma's en veel voorkomende casuïstiek overzichtelijk en handzaam worden samengebracht.

De integriteitscoördinator: 'on the job opgeleid' door internationale experts

Om de integriteit van de overheid op Bonaire een effectieve impuls te geven, is expertise van buiten nodig. We hebben een samenwerkingspartner op het oog met een ideale combinatie van lokale geworteldheid en internationale expertise. We verwachten dat als deze experts ons eind 2019 verlaten, Bonaire beschikt over werkend integriteitsstelsel en opgeleide, capabele interne specialisten. Spin in het web is de integriteitscoördinator die on-the-job getraind wordt. Gedurende 2018 en 2019 wordt aansluiting gezocht met vergelijkbare initiatieven in Nederland, Curaçao en

Aruba. Met Saba en Eustatius wordt samengewerkt. De integriteitscoördinatoren van de BES-eilanden vormen samen de personele basis voor het toekomstige Bureau Integriteit BES.

Inschatting van het benodigde budget (op hoofdlijnen)

Jaar		Product	Benodigd budget (schatting), in euro's	
2018				
	Politiek			
		Risicoprofielen college	5 profielen	€ 2.500
		Workshops	2 workshops	€ 2.000
		Gedragscode		€ 5.000
		Gentle agreement		€ 5.000
	Ambtelijk			
		Beleidsanalyse		€ 5.000
		Actieplan – uitrol		€ 6.000
		Risicoanalyse 1		€ 15.000
		Pilot trainingen		€ 5.000
	Opleiding coördinator			
		Lesdagen		€ 3.000
		Coaching		€ 2.000
		Stage-bezoeken		€ 3.000
	Projectleiding			
				€ 10.000
			Totaal 2018	€ 63.500
2019				
	Politiek			
		Preadyles		€ 2.000
		Risicoprofielen college + eilandsraad	14 profielen	€ 7.000
		(Her-) Introductieprogramma	2 workshops	€ 2.000
	Ambtelijk			
		Risicoanalyse 2		€ 15.000
		Vervolg trainingen		€ 10.000
		Gedragscode		€ 5.000
	Coaching Coördinator			
		Lesdagen		€ 2.000
		Eind-opdracht		€ 1.000
	Projectleiding			
				€ 10.000
			Totaal 2019	€ 54.000

Bijlage   Beoogd partner bij de uitvoering van dit traject

Voor de uitvoering van het programma, het bouwen en verankeren van ons integriteitsstelsel en de opleiding van de interne integriteitscoördinator is externe expertise nodig. We willen in dit traject samenwerken met Governance & Integrity International BV (G&I).

De belangrijkste redenen die aan deze voorkeur ten grondslag liggen zijn:

- Uitgebreide expertise, opgebouwd in vergelijkbare trajecten bij vele tientallen gemeenten in Nederland;
- Geworteldheid in en experts uit het Caraïbisch gebied. G&I heeft een vestiging op Curaçao, kent de cultuur, spreekt de taal;
- Kennis en ervaring met het bouwen van integriteitsbureaus, wat waardevol is bij het toewerken naar een mogelijk Bureau Integriteit BES. Er kan aansluiting worden gezocht bij het Bureau Integriteit Curaçao dat onder begeleiding van hetzelfde bureau wordt opgericht.

Relevante expertise en ervaring van G&I International

- Vestigingen met lokale medewerkers in Nederland, België, Oekraïne en op Curaçao. Daarnaast internationale ervaringen in onder andere Griekenland en Bangladesh.
- Gewerkt aan politieke en ambtelijke integriteit in meer dan 80 gemeenten in Nederland en België. Met ambtenaren en politici. Daarnaast integriteitstrajecten bij diverse ministeries, enkele provincies en in de gehele justitiële keten (politie, OM en rechtbank).
- Internationale kennis en ervaring met het bouwen van Bureaus integriteit:
  - Bureau Integriteit Amsterdam;
  - Centrale Organisatie Integriteit Nederlandse Ministerie van Defensie;
  - Bureau Integriteit Lviv Oekraïne (gefinancierd door Ministerie van BuZa);
  - Bureau Integriteit Curaçao.
- Grootschalige integriteitstrajecten onder andere voor de gemeenten Amsterdam, Maastricht, Antwerpen en Gent.
- Opleiden en coachen van integriteitspecialisten voor onder andere de provincie Drenthe en de gemeente Den Haag en binnen een opleiding voor integriteitscoördinatoren aan de Universiteit voor Humanistiek.
- Verantwoordelijk voor model-gedragscodes voor politieke ambtsdragers en ambtenaren in Nederland, België en Curaçao.
- Greep uit de Caraïbische projecten:
  - SDKK-gevangenis Curaçao;
  - Gedragscode-training Centrale Bank St. Maarten en Curaçao;
  - Risicoanalyse en advies Kustwacht Curaçao, Sint-Maarten en Aruba;
  - Trainingen en advies voor ministerie HRO, DPD en AZ Curaçao;
  - Advies en risicoanalyse ministerie van Defensie Caraïbisch Gebied;
  - Trainingen en advies Douane Curaçao.

Betrouwbaar Openbaar Bestuur Bonaire

Een integriteit programma voor de
overheid van Bonaire

Integriteit

- Belang door raad gepresenteerd in motie d.d. 19-12-2017
- Verzoek door raad aan gezaghebber om aandacht hiervoor
- Gezaghebber als “hoeder integriteit” verantwoordelijk voor programma
- Gezamenlijk als bestuurders van de overheid een belangrijke rol en zware verantwoordelijkheid
- Afstemming met BZK

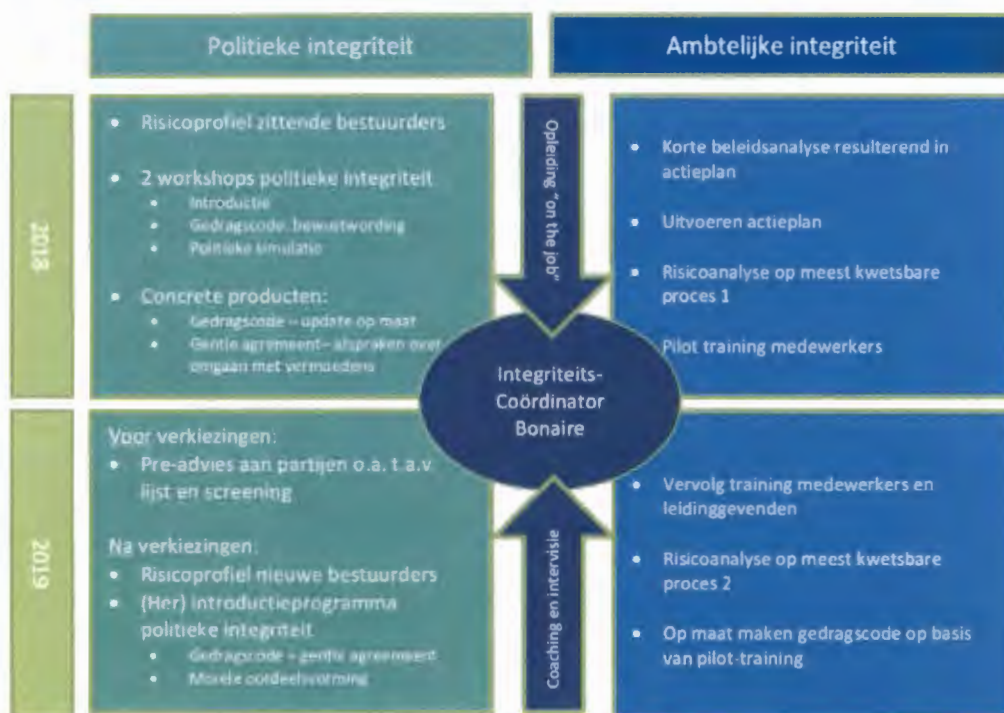
Programma

- Professioneel, duurzaam en passend bij Bonaire
- Best practices uit NL en internationaal als basis
- Politiek en ambtelijk apparaat
- In 2018 beginnen: September 2018 de basis op orde
- Daarna voorbereiding op verkiezingen maart 2019
- In 2019 doorwerken tot volwaardig integriteitsbureau
- Borging via training en integriteitscoördinatoren
- Op termijn aansluiten bij partners in regio: integriteitsbureau ABC/BES

Inhoud programma

Uitvoering

- Expertise van buitenaf voor uitvoering programma
- Combinatie expertise en kennis van en gevoel bij cultuur
- Zij laten achter: goed werkend integriteitssysteem (meldsysteem, risicoanalyse, instrumenten, trainingen), goed opgeleide, interne specialisten en twee integriteitscoördinatoren
- Deze kwaliteiten komen samen in Governance & Integrity
  - Aanwezig op Bonaire week 16 april 2018

Verzoek

- In te stemmen met het integriteitsprogramma
Betrouwbaar Openbaar Bestuur Bonaire
- In te stemmen met Governance & Integrity als uitvoerder
- Te voorzien in de nodige middelen om het programma te
kunnen uitvoeren

**BETROUWBAAR OPENBAAR
BESTUUR BONAIRE**

**VERDER WERKEN AAN INTEGRITEIT EN
VERTROUWEN**

INTRODUCTIE

- Korte presentatie
  - Even voorstellen...
  - Het voorgestelde programma
  - De beoogde eindresultaten
- Tijd om stil te staan bij uw vragen en aanvullingen

KENNISMAKEN

- Governance & Integrity International (G&I International)

Ruim 20 jaar werken aan integriteit van overheden (ambtelijk en politiek) en organisaties met een publieke functies (banken, NGO's, gezondheidszorg, overheidsdeelnemingen);

Wereldwijd – steeds met lokale partijen en gewortelde collega's;

- Meer dan 40 internationale professionals over hele wereld inzetbaar;
- Nederland, België, Nieuw Zeeland, Oekraïne, Griekenland, Bangladesh, Caribbean;

Klanten in NL meer dan 100 gemeenten (incl. gemeenteraden), hele justitiële keten, provincies, Defensie, Belastingdienst etc.

Governance & Integrity Caribbean (G&I Caribbean)

Directeur Bianca Neman;

Snelst groeiende vestiging van G&I – werken met lokale en internationale G&I experts;

Klanten nu nog vooral op Curaçao, Aruba en St. Maarten;

Voorbeelden: namens MP Bureau Integriteit Curaçao, Douane, diverse ministeries, Kustwacht Carib, CBCS. Ministerie van Defensie. Actueel: Contact met PMAUA en SXM over hun Bureaus Integriteit

GOVERNANCE & INTEGRITY CARIBBEAN

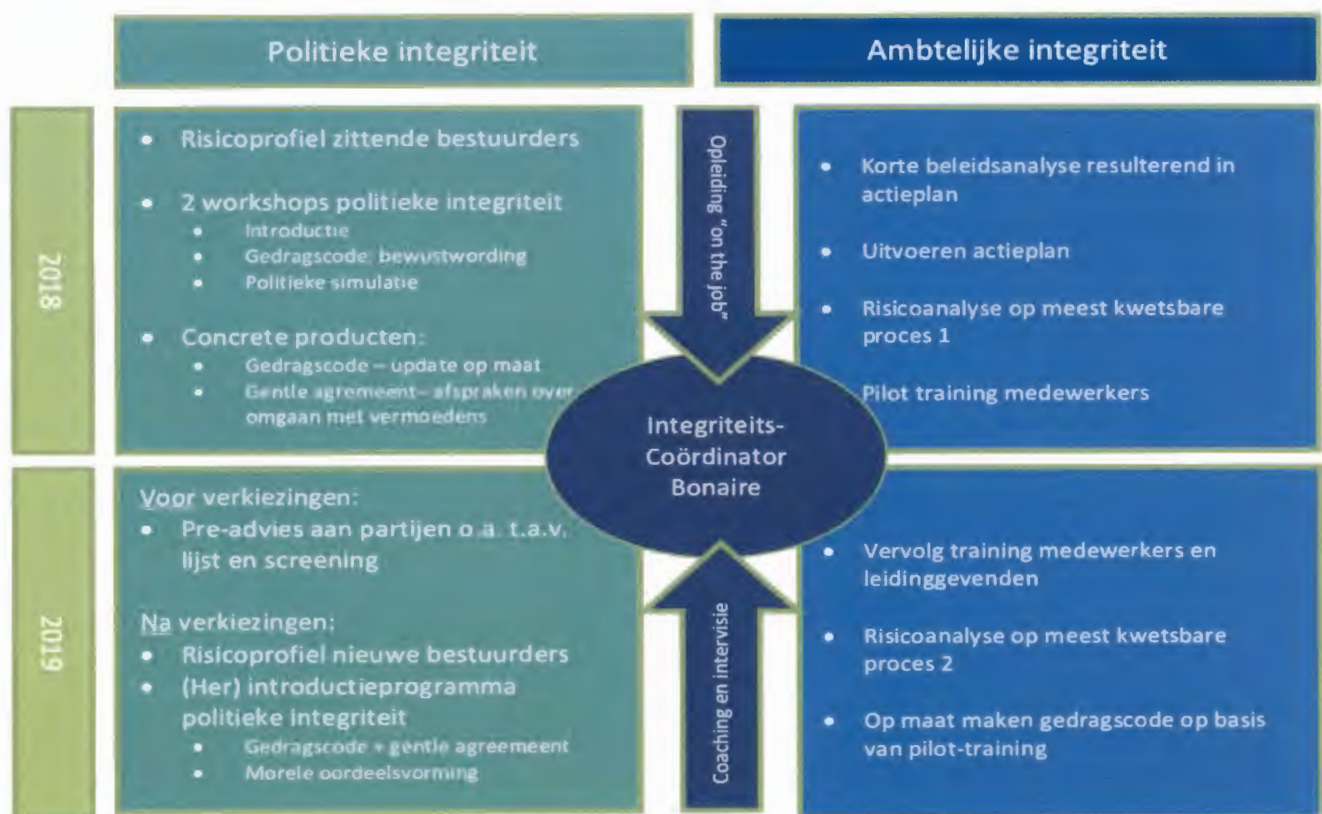

VOORAF...

- Integriteit is van groot belang voor alle overheden;
- Bonaire: In het verleden periodiek aandacht. Ook: Kwetsbaar gebleken;
- Gezaghebber = wettelijk “hoeder van de integriteit”;
- Impuls geven aan politieke en ambtelijke integriteit met een programma dat:
  - de integriteit van de overheid bevordert en duurzaam verankert;
  - passend is bij de schaal en cultuur van het eiland;
  - gebruik maakt van internationale best practices;
  - aansluit bij wat in NL al ontwikkeld, maar met oog voor context van Bonaire en focus op regio (ABC/BESM)

HET PROGRAMMA IN HOOFDLIJNEN

- Ambtelijk en politiek.
- Kernwoorden: Professioneel, praktisch, duurzaam en passend bij Bonaire
- **Politiek:**
  - Focus: geloofwaardigheid politiek. Door bescherming van goedwillenden, maar ook handhaving bij schendingen
  - (on)Vergelijkbaar met wat nu in NL gemeenten gebruikelijk is
    - Risicoprofielen voor bestuurders
    - Workshops met eilandsraad en college – interactief en praktisch
    - Concrete resultaten: gedragen gedragscode en “gentle agreement”
  - Start zo snel mogelijk, eerste resultaten voor verkiezingen gereed
  - Aansluiten op lopende initiatieven zoals het regelement van orde
- **Ambtelijk:**
  - Risicoanalyses
  - Training voor medewerkers en leidinggevend
  - Gedragscode voor medewerkers
- **Verankering (dus zo snel mogelijk professioneel- zonder externen!)**
  - Opleiding on-the-job van 1 of 2 coördinatoren.
  - Ophanging direct onder gezaghebber
  - Onafhankelijk en professioneel – aparte functie en steunend op collega's in regio ABC / BESM

EINDRESULTATEN

- Eind 2019: On-the-job opgeleide integriteitscoördinator (deel van regionaal netwerk ABC / BESM).
- Politiek
  - Eilandsraad en bestuurscollege (huidig en nieuw 2019) getraind;
  - *Voor verkiezingen:* Gedragen gedragscode voor eilandsraad en bestuurscollege;
  - *Voor verkiezingen:* Op maat gemaakt “gentle agreement” voor eilandsraad en bestuurscollege;
  - *Voor en na verkiezingen:* Risicoprofielen zittende en nieuwe leden bestuurscollege.
- Ambtelijk
  - Risicoanalyse en –reductie in minimaal 2 kwetsbare processen;
  - Verbeterd meldsysteem en andere infrastructuur;
  - Gedragscode;
  - Training van leidinggevend en medewerkers.

**Uw vragen, opmerkingen
en adviezen...**

GOVERNANCE & INTEGRITY CARIBBEAN